

İNANCIN ESASLARI

Kitabu Kavaidi'l-Akaid

İMAM GAZZÂLÎ

Çeviri: Halil Ocak

alBaraka
Yayınları

EBÛ HÂMÎD EL-GAZZÂLÎ

1058 (H 450) yılında İran sınırlarında yer alan Tus'ta (bugünkü adı Meşhed) dünyaya geldi. Temel öğrenimini Tus'ta ve Cürcân'da gören Gazzâlî sonrasında Nişabur'a giderek Nizamiye Medresesi'ne girdi ve burada İmamu'l-Haremeyn el-Cüveynî'nin öğrencisi oldu. Fıkıh, hilaf, kelâm gibi ilimler dışında mantık ve felsefe ilimlerine dair eğitim gördü. Nişabur'da eğitim gördüğü esnada meşhur sufi Ebû Ali el-Fârmedî'den de ders aldı. 34 yaşındayken Bağdat Nizamiye Medresesi müderrisliğine tayin edildi. Bir süre sonra Bağdat'ı ve ders meclisini terk ederek Şam'a, sonrasında Kudüs'e giderek inzivaya çekildi. 1106 yılında tekrar Nişabur'a dönerek Nizamiye Medresesi'nde ders vermeye devam etti. 1109 yılında doğum yeri olan Tus'a geri döndü, 1111 (H 505) yılında burada vefat etti. İslam tarihi içerisindeki en etkili alimlerden biri olan Gazzâlî'nin fıkıh, fıkıh usulü, kelâm, mantık, felsefe, ahlak gibi alanlarda onlarca eseri vardır.

HALİL OCAK

1990 yılında Üsküdar'da doğdu. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. Yüksek lisansını aynı üniversitenin Orta Doğu Araştırmaları Enstitüsü Orta Doğu Uluslararası İlişkileri ve Siyasi Tarihi Bölümünde tamamladı. Doktorasını Ürdün Üniversitesinde İslam mezhepleri ve çağdaş İslami hareketler alanında yaptı. Hâlen Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalında öğretim üyesidir. Başlıca araştırma alanları arasında çağdaş İslami hareketler, Şiîlik ve radikalleşme süreçleri yer almakta olup bu konularda yayımlanmış çeşitli akademik çalışmaları bulunmaktadır.

İçindekiler

Çevirmenin Önsözü	9
I. Bölüm: İslam İnanç Esaslarının Beyanı	13
Tevhit:.....	13
Tenzih:.....	14
Hayat ve Kudret:	15
İlim:	15
İrade:	16
Semi' ve Basar:	16
Kelâm:	17
Fiiller:	17
Hz. Muhammed'in (sav) Nübüvvetine İnanmanın Manası.....	18
II. Bölüm: İtikadın Dereceleri ve İrşat.....	21
Mesele: Kelâm ve Tartışma Sanatını Öğrenmenin Hükmü	23
Mesele: Zahirî ve Bâtınî İnanç Taksiminin İmkânı	38
Mesele: Zahir ile Bâtın Arasındaki İhtilafın Mahiyeti Üzerine	40
Birinci Kısım	41
İkinci Kısım.....	43
Üçüncü Kısım	44

Dördüncü Kısım	47
Beşinci Kısım	48
III. Bölüm: İnanç Esaslarının Delilleri	53
Birinci Rükün: ALLAH'IN VARLIĞINI BİLMEK.....	55
Birinci Esas: VÜCUD	55
İkinci Esas: KIDEM.....	58
Üçüncü Esas: BEKA	58
Dördüncü Esas: CEVHER OLMAMASI.....	59
Beşinci Esas: CİŞİM OLMAMASI	59
Altıncı Esas: ARAZ OLMAMASI	59
Yedinci Esas: CİHET VE MEKÂNDAN MÜNEZZEH OLMASI.....	60
Sekizinci Esas: İSTİVA.....	61
Dokuzuncu Esas: RÜYET.....	62
Onuncu Esas: VAHDANİYET.....	63
İkinci Rükün: ALLAH'IN SIFATLARINI BİLMEK	64
Birinci Esas: KUDRET.....	64
İkinci Esas: İLİM	64
Üçüncü Esas: HAYAT	64
Dördüncü Esas: İRADE.....	65
Beşinci Esas: SEMİ' ve BASAR	65
Altıncı Esas: KELÂM	66
Yedinci Esas: İLAHÎ SIFATLARIN KADİM OLMASI.....	67
Sekizinci Esas: İLİM SIFATININ KIDEMİ.....	68
Dokuzuncu Esas: İRADENİN KIDEMİ.....	68
Onuncu Esas: İLİM ve İRADESİNİN KADİM OLMASI	69
Üçüncü Rükün: ALLAH'IN FİİLLERİNİ BİLMEK.....	70
Birinci Esas: KULLARIN BÜTÜN FİİLLERİNİ ALLAH'IN YARATMASI.....	70

İkinci Esas: İNSANIN KESBİ	71
Üçüncü Esas: KULUN İŞİNİ ALLAH'IN İRADE ETMESİ.....	71
Dördüncü Esas: YARATMA ve FAZLIN	
ALLAH'IN FAZLIYLA OLMASI	73
Beşinci Esas: TEKLİF-İ MÂ LÂ YUTAK	74
Altıncı Esas: MAHLÛKATA ACI ÇEKTİRMEK	74
Yedinci Esas: ASLAH OLANA RİAYETİN	
ALLAH'A BORÇ OLMAMASI.....	75
Sekizinci Esas: ALLAH'I BİLMEK.....	77
Dokuzuncu Esas: PEYGAMBER GÖNDERMENİN	
CAİZ OLUŞU.....	78
Onuncu Esas: SON PEYGAMBERİN NÜBÜVVETİ.....	78
Dördüncü Rükün: PEYGAMBERİN AHİRET HAKKINDA	
HABER VERDİKLERİNİN TASDİKİ	80
Birinci Esas: HAŞİR ve BA'S.....	80
İkinci Esas: MÜNKER ve NEKİR SUALİ.....	80
Üçüncü Esas: KABİR AZABI.....	81
Dördüncü Esas: MÎZAN	81
Beşinci Esas: SIRAT.....	81
Altıncı Esas: CENNET VE CEHENNEMİN	
YARATILMIŞ OLMASI.....	82
Yedinci Esas: HAK İMAM	82
Sekizinci Esas: SAHABENİN FAZİLET ve DERECELERİ.....	83
Dokuzuncu Esas: İMAMETİN ŞARTLARI.....	83
Onuncu Esas: KARIŞIKLIK KORKUSU ANINDA	
İMAMIN TAYİNİ	84

IV. Bölüm: İman Konularının Açıklanması 85

Mesele: İslam ile İman Aynı Şey midir?	85
Birinci Yaklaşım: Lafızların Dilsel Anlamı Üzerine.....	85

İkinci Yaklaşım: Lafızların Dinî Anlamı Üzerine.....	86
Üçüncü Yaklaşım: Lafızların Dinî Hükmi Üzerine.....	88
Mesele: İmanın Artması ve Eksilmesi.....	95
Mesele: İmanda İstisnânın Caiz Olup Olmadığı Üzerine	99
Kaynakça	109

Çevirmenin Önsözü

İmam Gazzâlî'nin "ihya" projesinin teolojik zeminini teşkil eden *Kavâidü'l-Akâid* eseri, yoğun ve grift tartışmalarla örülü klasik bir kelâm metni olmaktan ziyade her müminin inanç dünyasının merkezine yerleştirmesi gereken temel esasları içeren bir metindir. Müellif, mümin için en büyük hazine addedilen iman, gelişimi ve korunması özen isteyen bir tohuma benzetmiş ve eserini hikmetli bir üslûp ve kalbe sükûnet veren delillerle besleyerek kurumaya yüz tutmuş kalpleri tekrar yeşertmeyi amaçlamıştır.

Ana hedefi inanç esaslarını sistemli ve anlaşılır kılmak olsa da Gazzâlî, döneminin fikrî tartışmalarına kayıtsız kalmamış; kelâmî meseleleri kendi yöntemiyle eserinde etraflıca ele almıştır. Şüphe krizleri ve tevil farklılıkları arasında istikamet arayan Müslümanlar için bir pusula olma niteliği taşıyan bu eserde; zahir-bâtın dengesinden kelâm ilminin dinî ilimler hiyerarşisindeki konumuna, İslam-iman ayırımından imanda istisna meselesine kadar pek çok kritik konu titizlikle ele alınmıştır.

Gazzâlî'nin şaheseri *İhyâü Ulûmi'd-Dîn*'in bir parçası olan bu metin, her ne kadar şahsi bir tecdid projesi olarak görülse de 11. yüzyıl İslam dünyasının siyasi ve dinî atmosferi bağlamında, dönemin genel "Sünni ihya" politikasıyla paralellik arz etmiştir. İslam coğrafyasının 10. yüzyıl boyunca Şîî-Bâtını paradigmanın

siyasi ve doktriner etkisi altında kalması, Sünni paradigmanın kendini yeniden tahkim etmesini zorunlu kılmıştır. Bu tarihsel tecrübe sonrası Selçuklu Devleti öncülüğünde başlatılan Sünni restorasyon sürecinde Gazzâlî, Ehl-i Sünnet akidesini hem felsefi hem de Bâtını meydan okumalara karşı yeniden inşa eden entelektüel mimarlar arasında yer almıştır. Bu entelektüel hamle İslam coğrafyasında güçlü bir karşılık bulmuş ve Sünnilik tekrar geniş bir temsiliyet alanı elde etmeyi başarmıştır. Dolayısıyla Gazzâlî'yi ve eserlerini bu entelektüel dönüşüm sürecinden bağımsız tutmak yerine bu süreçteki rolü ve etkisi üzerinden değerlendirmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Eserdeki öğretici tarz ve kavramsal sadelik de bu Sünni restorasyon hamlesiyle oldukça uyumlu bir görünüm sergilemektedir. Buna ilave olarak güçlü bir mütekellim olmasına rağmen Gazzâlî'nin eserin bazı kısımlarında kelâm ilmiyle meşguliyete dahi belli sınırlamalar getirmesi ve bu ilme dair yer yer bazı eleştirilerde bulunması yine içinde bulunduğu koşulların hassasiyeti ve Sünni dönüşüm programının öncelikleri ekseninde anlaşılmalıdır. Örnek olarak onun nazarında kelâm ilmi, Bâtını teviller ve itikadi sapmalarla malul olmuş kişiler için bir ilaç mahiyetinde olup dikkatli ve ihtiyaca uygun olarak kullanılmalıdır. Bununla birlikte kelâmî tartışmalar, sağlıklı bir inanca sahip kimseler için sürekli tüketilebilecek bir kaynak değildir. Dolayısıyla Gazzâlî, kelâm ilmini imani hastalıklara yönelik bir ilaç olarak görürken dikkatli kullanılmadığında ise bu ilmin çeşitli sıkıntılara yol açabileceği uyarısında bulunmaktadır.

Gazzâlî'nin *Kavâidu'l-Akâid*'de sergilediği tutum, inancın bir seferde olup biten sabit bir eylemden ziyade aşama aşama ilerleyen bir tekâmül süreci olduğu gerçeğine dayanır. Müellif, inanç dönüşümlerinin sancılı yaşandığı konjonktürü doğru okuyarak muhatapları hakkında acelecî veya mükemmeliyetçi bir tavır takınmak yerine kademeli bir gelişim yöntemi önerir. Bu yöntem, akaidin önce zihne yerleştirdiği telkin safhasıyla başlar; ardından bu telkinin aklî delillerle tahkim edildiği istidlal evresine geçiş yapılır. Sürecin nihayetinde ise iman, salt bir bilgi olmaktan

çıkıp kalpte sarsılmaz bir yapıya dönüşerek kemal mertebesi olan marifet aşamasına ulaşır.

Kavâidu'l-Akâid, bu yönüyle pasif bir taklitten, bilinçli ve araştırmaya dayalı bir tahkike geçişin yol haritasını çizer. Gazzâlî'ye göre inanç noktasında avamın (halkın), başlangıç düzeyi olan taklit seviyesinde bulunması makul bir liman olsa da bu durumun geçici bir durak olduğu kabul edilmelidir. Zira sarsıntılı dönemlerde taklidî iman, dışarıdan gelen şüphe fırtınaları karşısında mukavemet gösteremez. Müellif, eserde sunduğu delillerin içselleştirilmesiyle hem aklın hem de kalbin tam bir itminan seviyesine ereceğini ve kişiyi edilgen bir kabulden, bir üst iman basamağı olan tahkik aşamasına ulaştıracığını savunur. Dolayısıyla bu metin, mümin kimseyi taklidin dar sınırlarından tahkikin enginliğine taşıyan bir köprü olarak da değerlendirilmelidir.

Gazzâlî'nin toplumla kurduğu ilişki, hastalığı teşhis eden ve ardından uygun tedavi yöntemlerini belirleyen tecrübeli bir doktorun tavrına benzer. O, eserlerini kaleme alırken okuyucuya bir inanç manzumesi aktarmanın yanında yaşanması muhtemel inanç krizlerine dair uygun manevi tedavi yöntemleri de önermiştir. Özellikle Gazzâlî'nin kendi entelektüel buhran döneminde edindiği tecrübe, onun inanç problemlerini dakik bir nazarla ele almasını sağlamıştır. Hatta o, insanların inanç konularında yaşadıkları sarsıcı krizleri teşhis edip sınıflandırmış ve her seviyedeki muhataba uygun manevi dozajı belirlenmiş tedavi reçeteleri hazırlamıştır. Bu bağlamda *Kavâidu'l-Akâid*, müellifin otobiyografik eseri *el-Münkız Mine'd-Dalâl*'de tasvir ettiği şüphe krizi, inanç sarsıntılarına karşı geliştirdiği ilk kademe ilaçlardan biridir.

Müellifin bu metindeki temel yaklaşımı, dinin tamamen akîl-kelâmî veya katı lafızcı-literalist bir perspektifle yorumlanmasına karşı “orta yol” olarak nitelenen üçüncü bir imkân sunmaktır. Sentezci bir yaklaşımla akıl ile nakil arasında kurduğu denge, kendisinden sonraki kelâm geleneğinin karakteristik vasfı haline de gelmiştir. Gazzâlî bu yolla sadece neye inanılacağını değil, tamamlayıcı bir unsur olarak kalbin bu inancı nasıl

içşelleştirmesi gerektiğini de temellendirmiştir. Ona göre kuru bir bilgi yığından ibaret kalan bir iman, meyvesiz bir ağaç hükmünde olacağı için iman esasları açıklanırken kalpte bir uyanış ve ahlaki bir arınma amaçlanmıştır. Onun bu tavrı eserin üslûbuna da yansımış ve kelimeler, soğuk mantık kalıpları ve önermelerden ziyade tasavvufî bir derinlik ve içsel bir huzuru hedefleyen bir tarzda işlenmiştir.

Tercüme sürecinde Gazzâlî'nin veciz üslûbundaki inceliklerin ve vurguların korunmasına özen gösterilmiştir. Bu cihette klasik kelimeler literatürünün temelini oluşturan *kıdem*, *bekâ*, *cevher* ve *araz* gibi teknik terimler, metnin ilmî derinliğini zedelememek adına aslına uygun bırakılmış, bunun yanında parantez içi açıklamalarla okuyucu için anlaşılır kılınmıştır. Metnin kaleme alındığı döneme özgü uzun ifadeler ve yer yer karşılaşılan anlatım kapalılıkları, günümüz Türkçesinin söz dizimi imkânlarıyla yeniden yapılandırılmıştır.

Metnin muradını daha doğru aktarabilmek adına eserin kapsamlı bir şerhi olarak kabul edilen ez-Zebîdî'nin *İthafu's-Sâdeti'l-Müttakîn* adlı eseri temel referans kaynağı olarak kullanılmış, bazı muğlak hususlar bu eser ışığında netleştirilmiştir. Tercümede, eserin en güvenilir ve akademik neşirlerinden biri olan Dâru'l-Minhâc baskısı esas alınmıştır. Okuma akışını bozmamak adına uzun dipnotlardan kaçınılmış, bunun yerine terminolojik hassasiyet gerektiren yerlerde yönlendirici notlarla yetinilmiştir.

Bu tercümenin, Gazzâlî'nin sedasının güncel bir dille yeniden yankılanmasına ve okurun inanç dünyasını tahkim etmesine vesile olmasını temenni ederim.

Halil Ocak